

Nagy Imre időszerűtlen időszerűsége

Nagy Imre, az 1956-os forradalom legfontosabb alakja körül századik születésnapján is heves viták robbantak ki, mindenekeelőtt emléke megörökítésének ürtügyén. Ugyancsak ebben az évben jelent meg Rainer M. János történész Nagy Imre életét a dokumentumok tükrében feldolgozó életrajza. A *Népszabadság* 1996. július 13-i számában interjú olvasható Rainer M. Jánossal, aki elsősorban arról beszél, hogy mi készítette e könyv megírására s nem utolsósorban a téma alapos vizsgálatára. Nagy Imre születésének századik évfordulóján *Az időszerűtlenség dicsérete* címmel **Eörsi István** publicisztikája olvasható, ugyancsak a *Népszabadságban* (1996. június 7.).

Rainer M. János történész szerint a peranyag ismerete nélkül teljesen felfoghatatlan: kicsoda is Nagy Imre. A több tízezer oldalas peranyag „Nagy Imre moszkvai éveinek dokumentumaitól, az ott elkobzott iratoktól az ítéletvégrehajtási jegyzőkönyvig szinte mindent tartalmaz”. Ezek ismeretében Rainer M. János nem tartja megalapozatlannak kijelenteni: „a forradalom miniszterelnökének kevés csillagóra adatott”. Az egyiket Rainer Nagy Imre 1953-as szereplésében látja, a másikat az 1956-os forradalom napjaiban. A harmadikat pedig a halál pillanatában. „Kutatásaim alapján úgy látom — írja Rainer M. János —, hogy a huszadik századnak, minden szömyűsége ellenére, vannak nagyon felemelő pillanatai. Amikor Nagy Imre kijelenti: «Kegyelmet nem kérek!», akkor valami olyasmi történik, ami nemcsak a huszadik századi, de az egész magyar történelemben nagyon ritka. Ezért is válhatott ő, harmincegy évvel halála után — 1989. június 16-ra, tehát újbóli eltemetésére gondolok — nagyon élő szereplőjévé a magyar történelemnek.”

Nagy Imre 1956 januárjában, első miniszterelnöksége után, már a pártból is kizárva írja meg a nemzetközi kapcsolatok öt alapelvéről szóló tanulmányát. Ennek utolsó mondataival kezdi *Az időszerűtlenség dicsérete* című publicisztikáját **Eörsi István**. „Mi, magyar kommunisták hűségesen ápoljuk és változatlanul valljuk a kommunista kiáltvány marxi történelmi jelmondatát: «Világ proletárjai egyesüljetek!», s hozzáfűzzük a nemzeti érzésnek és hazaszeretetnek a Szózatban megfogalmazott jelmondatát: «Hazádnak rendületlenül légy híve, ó magyar!» Nekünk, magyar kommunistáknak a szocializmus diadaláért folytatott nagy küzdelmünkben és hétköznapi munkánkban egyaránt ennek az eltéphetetlenül eggyé forrott két jelmondatnak elvi és eszmei egysége szolgál bel- és külpolitikánk területén cselekvésünk vezérfonalául.”

Nagy Imre a kommunisták első nemzedékéhez tartozott, azokhoz, akiket a történelem küldetésstudat motivált. A sztálini időköt Nagy Imre a történelem vargabetűjének tekintette, s mindvégig hitt abban, hogy egyszer visszatérhet a kezdetek igazság- és egyenlőségpátoszához. **Eörsi** szerint „ezért emelhetette Nagy Imre «a proletár internacionalizmus» lezüllött terminusát a Szózat sorai mellé: mert ő még hitt benne, még rekonstruálni tudta magában eredeti értelmét. Ezt mindenki megérezte, aki szövegeivel kapcsolatba került. [...] Azért keltett bizalmat, akármerre járt, mert az általa is gyakran használt pártzsargonon átsugárzott, hogy azt mondja, amit gondol. Bármily paradoxnak hangzik, hűségét a Szózatához azért hitték el neki, mert a kommunizmus témakörében sem érezték hazugnak.”

A párt mítoszát Nagy Imre is elfogadta, s vele együtt azokat a szabályokat és szokásokat, amelyek a központosított pártot működtették és irányították. Erre mintegy bizonyítékként említi **Eörsi** azt a momentumot, amikor Nagy Imrét kizárták a pártból. Az exminiszterelnök 1955 decemberében rosszul lett, és zokogott. Egy 1957 februárjában Snagovon keltezett szövegében a következőket írja: az MSZMP tagjának tartja magát. Első miniszterelnöksége és a forradalom kitörése közötti három évben szenvedélyes írásokban „tárta fel a pártnak és vezető rétegének erkölcsi elfajulását, október 23-án

mégsem hallotta meg a pillanat parancsát, mert még mindig nem halt ki belőle a pártfétis tisztelete”. Százerek tüntettek és követelték, hogy váltsa le Gerő Emőt, ő mégis arra ügyelt: ne lépjen fel pártserűtlenül egyetlen elvtársával szemben sem. „Negyvennyolc óra alatt majdnem elkotyavetyélte azt a roppant erkölcsi hitelt, amelyet három év szívos munkájával és erkölcsi tartásával gyűjtött össze” — írja publicisztikájában **Eörsi István**.

Két legfontosabb, „jövöbe sugárzó” döntése Nagy Imrének a többpártrendszer kikiáltása és a Varsói Szerződésből való kilépés volt, bár ezeket, amint snagovi emlékirataiból kiderül, kompromisszumoknak tekintette. Később, az emlékiratok későbbi részeiben Nagy Imre már arról ír, hogy az októberi események az egypártrendszer csődjét is jelentették. Ugyancsak fogva tartása idején írta Nagy Imre azt, amit **Eörsi** a forradalom snagovi definíciójának tart: „A magyar tragédiának az a lényege, hogy a szocializmus és a nemzeti függetlenség eszméje szembekerültek egymással. A magyar felkelés alapvető értelme az volt, hogy megkeresse és megtalálja ennek az ellentétnek a megszüntetését, és megteremtse a kellő egységét, teljes összhangját.” Nagy Imrének az eszményei száz évvel születése után is biztosítják az időszerűtlenséget. Az egyik időszerűtlen eszméje az igazságos társadalom akarása, ám ez régebbi fogantatású, hisz néhány ezer évvel azelőtt tartott, hogy a szocializmus apostolai tudományos megfogalmazását adták volna. A másik időszerűtlensége Nagy Imrének az, „hogy nem óhajtott becsületének árán életben maradni” — írja **Eörsi**. A kihallgatások alatt nyugodt méltósággal védte meg nemcsak magát, hanem a magyar forradalmat is. „Az utolsó szó jogán «a magyar nép és a nemzetközi munkásosztály» jövődöbéli felmentő ítéletében bízott, így randevúzott utoljára a vádlottak padjánál az internacionalizmus és Vörösmarty Mihály. Hogy jól sikerüljön ez a számára oly létfontosságú találkozás, előbb el kellett magában puszítania a pártfétis utolsó maradványait. [...] A bíróság előtt ezt drámai formában, három egyszerű szóval demonstrálta: «Kegyelmet nem kérek!»” (*Népszabadság* 1996. június 7., 1996. július 13.). K. H.

1956 romániai következményei — román szemmel

Új havilappal gazdagodott 1996. augusztus elsejével a román kultúra: a „román sajtómágnásként” emlegetett Ion Cristoiu igazgatása alatt történelmi kiadványt vehet kezébe az olvasó. A *Dosarele istoriei* (A történelem dossziéi) első számához írott Cristoiu-bevezetőben indoklását kapjuk a témaválasztásnak: az 1956-os magyar forradalomhoz gyűjtött dokumentáció igen időszerű, hiszen „ha az 1956. október—novemberi eseményeket felidézzük, megállapíthatjuk, hogy ez a 40 évvel ezelőtti mozzanat nem egyéb, mint az 1989-ben bekövetkező események előrejelzése”. Akkor kevés eséllyel, hiszen a rendszer még igencsak életerős volt. A szerző Fejtő Ferencre hivatkozva szól a forradalmat követő riadalomról, amely az egész táborot, a vezető kommunistákat hatalmába kerítette Moszkvától Berlinig, Prágától Szófiáig — és nyilván Bukarestig.

A *Dosarele istoriei* szerzői között román történészek, politológusok neveit sorolhatjuk, és találkozunk a politikai rendszer áldozatainak visszaemlékezéseivel is. Paul Gomáról, a nyolcvanas évek ismert román ellenzéki írójáról azt olvassuk, hogy ilyen vonatkozású „inasévit” 1956—1957-ben csinálta végig. Több írás foglalkozik a nagyobb egyetemek (Temesvár, Bukarest, Iasi, Kolozsvár, Brassó) tiltakozó akcióival, majd az azokat követő megtorló intézkedésekkel. Cristian